

Mykhailo Sokyrko

THE ROLE OF THE CHURCH IN PROVIDING PSYCHOLOGICAL AND HUMANITARIAN ASSISTANCE IN TERRITORIAL COMMUNITIES

The article examines the role of the church as an effective institution of civil society in providing psychological and humanitarian assistance to the population of united communities. The spiritual and psychological aspects of the activities of religious organizations are considered. Real examples of the provision of psychological and humanitarian aid through the service of the church in the united communities of the Mykolaiv region are presented. Also, the key historical and political-legal principles of interaction between the church and the state from the ancient period, the Soviet era, to the present are defined.

The regulatory and legal framework that determines the activities of religious organizations, as well as the exercise of the right to religion and cases of its restriction, is considered. The concept of «sect» and its features are defined. Statistical data on the number of religious organizations in the Mykolaiv region are presented.

The role of the church in the political and state-building processes of modern Ukraine, the process of creation of the autocephalous Orthodox Church of Ukraine is studied.

Key words: church, role, territorial community, state, humanitarian and psychological aid, freedom of conscience, service.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасній Україні після розпаду Радянського союзу, який проводив переважно атеїстичну політику активізувалася діяльність релігійних організацій, а роль релігії як форми світогляду зросла. Релігійність на сучасному етапі продовжує здійснювати ціннісну та світоглядну функції, чимало людей знаходять для себе необхідні відповіді

у релігії та церкві. В умовах війни та необхідності всебічної, моральної та гуманітарної підтримки країни з боку всіх інститутів громадянського суспільства, питання ролі релігійних організацій потребує детального дослідження.

При виникненні загальної потреби у наданні психологічної та гуманітарної допомоги населенню громад, церкви в абсолютній більшості проявляють єдність із суспільством та забезпечують всебічну допомогу, як населенню відповідних громад, так і військовослужбовцям. Роль церкви в Україні під час війни зростає завдяки гуманітарній, психологічній підтримці та здійсненні духовного служіння військовослужбовцям та цивільним.

Дослідження взаємодії держави та церкви є необхідним для вироблення збалансованої державної політики у сфері релігії, а також дослідження і розуміння релігійного впливу і ролі релігійності у територіальних громадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємовідносин церкви та держави, дослідження релігійних організацій, як частини громадянського суспільства, аналіз відповідної нормативно-правової основи розглянуто у працях таких науковців, як: М. Палінчак, І. Андріяш, Я. Олексин, С. Киренко, М. Кучеренко, О. Жданович, І. Ткачук, І. Петрова, Л. Йосипенко.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей психологічної та гуманітарної допомоги церкви населенню територіальних громад та військовослужбовцям, а також взаємодії держави та релігійних організацій у політико-правовій сфері різних історичних періодів і на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання відносин між Церквою та державою мають історію більше двох тисяч років, вони змінювалися від ворожих, напружених до досягнення консенсусу та розподілу на світське та релігійне. Український вчений та дослідник Ю. Кальниш виділяє три концепції взаємодії держави та церкви у період середньовіччя.

Перша, це унітарна концепція з підпорядкуванням держави церкві, або підпорядкування церкви державі. Друга, це концепція

«двох мечів», що означає спільну взаємодію, держави і церкви на політичній арені фактично як дві гілки влади, з чітким розмежуванням повноважень за допомогою законів та канонів церкви. Третя концепція передбачає окрім спільної суб'єктності та взаємодії держави і церкви, наявність представницького органу в державі – так званої «волі народу» й соборноправність у церкві [1].

Перший церковний собор, скликаний імператором Константином в місті Нікея у 325 р. н.е., фактично став початком взаємовідносин між державою та церквою, через узгодження спірних питань та затвердження канонів віри. Так був утверджений Нікейський символ віри, день святкування Пасхи, відбулося засудження поширеного в той час аріанського вчення.

Даний собор мав статус вселенського на якому були присутні більшість єпископів зі східної та західної частини Римської імперії, який називають собором 318 отців. Імператор Константин будучи активним учасником собору, затверджуючи на державному рівні, визначені собором питання віри, був зацікавлений у розв'язанні невизначеності в церковній сфері, прагнучи до утвердження своєї влади за посередництвом церкви, як впливового союзника [21].

В радянські часи, частиною державної ідеології була політика атеїзму, відбувалися масові арешти та переслідування представників духовенства у 1920-1940-і рр. Комуністичний режим усвідомив, що незалежна українська церква та її морально-духовний і націоналістичний вплив, становить перешкоду для побудови радянського суспільства без християнської моралі та націоналістичної свідомості.

У 1937 році відбулося проголошення так званої «безбожної п'ятирічки» ЦК ВКП(б) у період якої, релігію мало б бути викорінено. Репресії були спрямовані проти української автокефальної православної церкви, яка була проголошена автокефальною та непідпорядкованою іншим урядам у 1921 р. на Всеукраїнському православному церковному соборі [1].

Під час сталінського терору українська автокефальна церква була практично знищена. Варто зазначити, що на території Миколаївщини в роки Другої світової війни та німецької окупації

існувало близько 200 православних релігійних общин, які здійснювали підтримку поневоленому населенню в часи окупації, та після німецької деокупації, продовжували вести службу, допомагали виліковувати поранених солдатів, та збирати кошти у фонд оборони держави [29].

Втім, з часом, політика повної ліквідації релігії змінилася на більш помірний державний контроль та обмеження діяльності церкви, яка значною мірою була підконтрольна радянським спецслужбам. Основною церквою СРСР стала російська православна церква московського патріархату, яка мала панівне положення на той час і в Україні, яка була частиною Радянського Союзу. Існує думка, що через радянську ідеологічну політику, в Україні, та загалом на пострадянському просторі радянська тоталітарна система залишила духовну порожнечу, яка сприяла поширенню бездуховності, відхід від якої характеризувався духовним та релігійним «пробудженням» у 90-ті та 2000-і роки та появою багатьох релігійних організацій в цей час.

На сучасному етапі історичного розвитку держави, коли комуністична державна ідеологія відійшла в минуле, значення релігії як форми суспільної свідомості та духовного відродження, і церкви, як інституту громадянського суспільства набуло більш суттєвого значення [2].

Український мовознавець та церковний діяч І. Губаржевський так характеризує характер релігійності українця: «Який є глибоковіруючим, але не ханжею, життєрадісним, але не розпусним, відданим церкві, але не тупим фанатиком, діяльним членом суспільства, а тому чесним, правдивим і непохитним у своїх переконаннях і діях» [1].

Християнські принципи буття людини набули свого закріплення у багатьох джерелах права. Серед яких є такі цінності, як свобода, рівність і справедливість, які на сьогодні є основними засадами розбудови кожної демократичної держави. Конституція Пилипа Орлика 1710 р., як одна з найвидатіших історичних правових пам'яток у своїй преамбулі містить звернення до Бога: «В ім'я Отця і Сина і Святого Духа, Бога в Трійці Святій славімого... Дивний

і незбагненний у долях своїх Бог, милосердний у довготерпінні, справедливий у покаранні, як завжди від початку світу, на праведному мірилі правосуддя свого – одні держави і народи возвеличує, а інші за гріхи і беззаконня – упокорює, одні поневолює, інші – звільняє, одні підвищує, інші – понижує» [32].

Конституція України стала прикладом поєднання правових і християнсько-релігійних засад, преамбула якої починається зі слів: «усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями... приймаємо цю Конституцію – Основний Закон України» [6].

Твір митрополита Іларіона «Слово про закон і благодать» відображає морально засадничі принципи: рівність усіх народів перед Богом; пріоритетність євангельських засад в організації соціальної інфраструктури; відповідальність окремої людини за власні вчинки перед Богом; відповідальність цілого народу за створення нової християнської цивілізації; розмежування функцій держави (світські справи, матеріальний достаток тощо) і церкви (душевна рівновага й моральна чистота) [23].

Слід зазначити, що від початку хрещення Русі був наявний тісний зв'язок між церквою та державою. Держава надавала допомогу церкві, а церква підтримувала авторитет державної влади та моральний вплив на неї християнських ідеалів [1].

Питання ролі релігії та церкви значною мірою залежить від особистого досвіду, пов'язано із задоволенням релігійних та духовних потреб. Для окремих людей час війни став періодом зневіри через страшні життєві потрясіння, але для багатьох церква виступає як духовна опора, пропонує власні відповіді на значну частину життєвих питань з точки зору християнської віри та її тлумачення і розуміння церквою.

В умовах надзвичайних та критичних викликів, пов'язаних з руйнівними наслідками війни (смерть або насилля, травми та інвалідність, руйнування та втрата житла, іншого майна, посттравматичний синдром) важливою є морально-психологічна та духовна підтримка, стабілізація внутрішнього стану, орієнтація на духовні цінності, пошук відповідей на важливі морально-духовні та

філософські питання, які стосуються життя суспільства та країни. До таких питань відносяться: морально-філософські причини війни, питання сенсу та змісту життя і смерті, допомоги ближньому, що є стимулом волонтерської активності, можливість застосування зброї та вбивство ворога з метою захисту вітчизни, необхідність поводження з військовополоненими відповідно до норм міжнародного права та інші. Важливим є науковий та теологічний аналіз походження світу. Церква надає можливість розгляду наукових, теологічних аргументів створення світу, а також аналіз еволюційної теорії.

У Збройних Силах України несуть службу військові капелани, які здійснюють молитовну, духовну і психологічну підтримку українській армії, яка щодня боронить країну та часто знаходиться в небезпечних умовах з ризиком для життя. Наразі прийнятий та діє Закон України «Про Службу військового капеланства» який регулює військову капеланську діяльність [33].

Багато людей знаходить у релігії та церкві власне духовне відродження, наповнення сенсом та вірою. В умовах важкої, боротьби за свободу та власну країну, сподівання та молитва до Бога є відповіддю для багатьох людей. На сьогодні багато церков та вірян кожен день моляться про завершення війни та перемогу України.

В таких умовах, саме від морального, психологічного стану значною мірою залежить мотивація здійснювати важку роботу, захист держави, адже бійці ЗСУ, щодня демонструють мужність, стійкість та самопожертву заради перемоги у війні.

Представник Православної Церкви України єпископ Кропивницький та Голованівський Марк доречно зазначає: «В цій війні церква відіграє роль об'єднання, яке надихає людей на те, щоб вони в такий страшний час боролись, захищаючи свої ідеали, але продовжували залишатися християнами та громадянами своєї країни» [3].

Сучасне українське суспільство значною мірою є релігійним. Згідно статистики Центра Разумкова станом на 2022 рік більшість населення України позиціонує себе як віруючих, а саме 74,1%. Релігійність є вищою в західних регіонах країни [4].

Сьогодні церква залучена до суспільного життя та нагальних соціально-політичних проблем, відбувається діалог між церквою та суспільством. Церкви та релігійні організації є активними учасниками громадського життя, а також впливовими суб'єктами громадянського суспільства. З початку війни українські церкви активно залучені до гуманітарної допомоги населення територіальних громад, яке потребує забезпечення основних потреб для життя.

Прикладом такої допомоги є Незалежна Церква Євангельських Християн-баптистів «Перлина» м. Миколаєва, яка належить до протестантського напрямку християнства (реформати), яка з 2014 р. надає допомогу «Відновлення душі» військовим, їх сім'ям, а також займається гуманітарною допомогою. Окрім духовного служіння, пастор церкви Євген Мінін є військовим капеланом у 188 батальйоні, а його дружина Мініна Лілія займається гуманітарною допомогою.

З початком повномасштабного вторгнення 2022 р., у перші місяці війни гуманітарну допомогу в м. Миколаєві отримали щонайменше 6-7 тисяч людей, зокрема лікарні, обласна державна адміністрація, а також особисто люди. Обсяг гуманітарної допомоги вимірювався тоннами.

В рамках гуманітарної допомоги населенню, а також допомоги військовим постачалися та продовжують надходити такі товари: лікарські засоби, апарати штучного дихання та підтримки життєдіяльності, надавалися лікарням та медичним установам у м. Миколаєві, зокрема п'ятій лікарні, Пологовому будинку № 1, Міській лікарня швидкої медичної допомоги. Також розвозилися ліки людям за заявками. За кошти церкви проводилися операції людям.

На передову відправлялися у великій кількості: (засоби гігієни, серветки, антисептики, турнікети для військових, ліжка, лікарняні ліжка), а також товари різного призначення (генератори, матраци, подушки, ковдри, посуд, продукти, холодильники, склянки, виделки) та ін. Допомога є всебічною та включала, як ліки, продукти, так і військове спорядження [37].

Окрім міста Миколаїв, гуманітарна допомога надавалася в таких населених пунктах: Антонівка, Павло-Мар'янівка, Юріївка,

Афанасіївка відповідних територіальних громад (Миколаївській міській, Баштанській, Снігурівській, Херсонській міській громаді територіальних громадах) Миколаївської та Херсонської областей.

У зв'язку з підривом Каховської ГЕС церквою надавалися товари першої необхідності, матеріали для відбудови та ремонту (цемент, покрівні матеріали, відра, шпаклівка).

Церква отримувала товари гуманітарної допомоги від європейських гуманітарних та благодійних організацій, ООН, самостійно транспортуючи їх із західних міст України (Львів, Мукачево, Ужгород) до Миколаївської області, а також робила закупівлі відповідних товарів та матеріалів за гроші церкви. При цьому, дана церква як і багато інших церков не позиціонує себе суто гуманітарним центром, а насамперед підкреслює духовне служіння людям та психологічну допомогу військовослужбовцям та будь кому іншому. Головним призначенням церкви є проповідь слова Божого, спілкування та духовне служіння людям, що є важливим для духовного і психологічного відновлення, прощення гріхів, очищення сумління, позбавлення від негативних залежностей та відновлення зв'язку з Богом. Окрім того, в наш час, багато релігійних організацій здійснюють свою діяльність, використовуючи інтернет, соціальні мережі, таким чином збільшуючи аудиторію та можливість спілкування і служіння людям незалежно від місцезнаходження та регіону. Однією з таких організацій є церква «Слово Боже» в м. Одеса пасторами та засновниками якої є Станіслав і Юлія Салтаненко.

Свобода совісті є незалежністю людини у своєму духовному самовизначенні, яке включає ставлення до релігії та церкви, можливість дій у відповідності зі своїми переконаннями, які можуть бути як релігійними, так і нерелігійними – атеїстичними. Особливістю релігії є визначення сенсу і мети, визначенні головної проблеми людського життя, формування уявлень про абсолютні цінності, ідеали та шляхи їх досягнення. Протягом всієї історії з допомогою релігії розв'язувалися моральні та світоглядні питання [1].

Загальна декларація прав людини 1948 р. у ст. 18 закріплює право кожної людини на свободу думки, совісті, релігії. Дане право

включає в себе свободу змінювати свою релігію або переконання, як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів [5].

Статтею 19 загальної декларації прав людини, визначено, що кожна людина має право на свободу переконань, і на вільне їх виявлення, це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Слід зазначити, що для віруючої людини важливе значення має зовнішнє сповідання віри, яке християнство вважає необхідною умовою дотримання віровчення.

Стаття 9 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (Європейська конвенція) встановлює право кожного на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно (п. 1).

У ч. 2 ст. 9 даної Конвенції зазначається: «свобода віросповідання може підлягати лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» (п. 2) [22].

Відповідно до ст. 35 Конституції України право на свободу світогляду та віросповідання може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Право на свободу світогляду і віросповідання є частиною фундаментальних прав і свобод людини, що є основою для демократичного суспільства. Практика Європейського суду з прав людини є джерелом права в Україні, обов'язковою для розгляду судами поряд з Європейською конвенцією з прав людини, що

закріплено у ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [36].

Відповідно до пункту 114 рішення ЄСПЛ у справі «Свято-Михайлівська парафія проти України» (заява № 77703/01) від 14.06.2007 р. перелік підстав обмеження свободи віросповідання та зібрання зазначені у ст. 9 та 11 Європейської конвенції є вичерпним. До того ж, такі обмеження мають чітко тлумачитись, і лише переконливі та нездоланні підстави можуть виправдовувати застосування таких обмежень. А згідно пункту 115 даного рішення ЄСПЛ втручання у свободу віросповідання може бути виправданим, якщо воно встановлено якісним законом. Згідно з пунктом 127 цього ж рішення ЄСПЛ, закон має бути сформульовано з достатнім ступенем передбачуваності, котрий надавав би громадянину можливість у розумній, залежно від обставин, мірі передбачити наслідки певної дії [28].

Також, відповідно до ст. 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» встановлені підстави для припинення діяльності релігійної організації, до яких відносяться: [7]

- 1) припинення діяльності у зв'язку з реорганізацією (поділом, злиттям, приєднанням) або ліквідацією;
- 2) діяльність релігійної організації, що є юридичною особою, може бути припинена за рішенням суду у разі порушення положень законодавства України.

У судовому порядку діяльність релігійної організації припиняється у випадках:

- 1) вчинення релігійною організацією дій, недопустимість яких передбачена статтями 3, 5 і 17 даного Закону (право на свободу совісті ст. 3; відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави ст. 5; користування майном, яке є власністю держави, громадських організацій або громадян ст. 17);
- 2) поєднання обрядової чи проповідницької діяльності релігійної організації з посяганнями на життя, здоров'я, свободу і гідність особи;
- 3) систематичного порушення релігійною організацією встановленого законодавством порядку проведення публічних релігійних заходів (богослужінь, обрядів, церемоній, походів тощо);

4) спонукання громадян до невиконання своїх конституційних обов'язків або дій, які супроводжуються грубими порушеннями громадського порядку чи посяганням на права і майно державних, громадських або релігійних організацій;

5) засудження її уповноважених осіб за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-1 Кримінального кодексу України [7].

При цьому, наявність даних підстав, потребує доведення у встановленому законом судовому порядку в межах позовного провадження за заявою органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію статуту конкретної релігійної організації, (якими є обласні та Київська і Севастопольська місцеві державні адміністрації, а в Автономній Республіці Крим – до Ради міністрів Автономної Республіки Крим) або прокурора відповідно до ст. 14 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [7].

Можливість вільного вибору віри та світогляду набула законодавчого закріплення у Конституції України. Відповідно до ст. 35 Конституції України, кожен має право на свободу світогляду та віросповідання, що включає свободу сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти релігійні культу, обряди, вести релігійну діяльність.

Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Стаття 39 Конституції України проголошує право на мирні збори, мітинги, походи і демонстрації, що здійснюють і релігійні організації [6].

Положення ч. 7 ст. 5 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» надає релігійним організаціям право брати участь у громадському житті, а також використовувати нарівні з громадськими об'єднаннями засоби масової інформації [7].

Сьогодні Україна є багатоконфесійною державою, де співіснують релігійні організації та церкви різних конфесій християнства (православ'я, греко-католицизм, протестантизм), представники інших релігій.

Однак, слід мати на увазі, що окремі релігійні організації можуть здійснювати маніпулятивний та деструктивний вплив на свідомість.

Всесвітній досвід має багато прикладів діяльності тоталітарних сект, серед яких є «Велике Біле братство», «Церква Саєнтології», «Аль-Каїда» та багато інших [8].

Академічний тлумачний словник української мови, визначає термін «секта», як «релігійна громада, що відокремилася від панівної церкви», а також «відокремлена група осіб, що замкнулася в своїх вузьких групових інтересах» [9].

Слід відмітити багатоманітність ознак секти, до яких належить: ізолюваність від суспільства, надмірне поклоніння лідеру, особливі вірування, що відрізняються від традиційних та контроль за життям членів. Існує багато визначень секти, однак слід зазначити, що чинне законодавство не містить офіційного визначення даного поняття, а також ознакового розмежування між релігійною організацією та сектою. В радянський час даний термін мав ознаку необ'єктивного узагальнення, сектами вважали більшість неправославних та нетрадиційних релігійних організацій (баптисти, євангелісти, п'ятидесятники, адвентисти та ін.), який був вживаний в негативному значенні [10].

Сьогодні, розділення держави і церкви набуло юридичного закріплення. Принцип відокремлення церкви і держави, який має правове закріплення у більшості країн, не означає відсутність будь яких відносин між ними. Даний принцип передбачає, що держава не ототожнює себе з однією релігією, не втручається у внутрішні справи церкви, відсутність у церкви функцій державного апарату, взаємний нейтралітет, автономія та повага між церквою та державою [1].

Чинне законодавство та Конституція України проголосують світський державний устрій України. У Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» визначено, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа від церкви, а також, описано організаційно-правовий, майновий статус релігійних організацій та права пов'язані зі свободою віросповідання.

Стаття 7 даного закону визначає, що релігійні організації утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї

ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно зі своїми статутами (положеннями).

Релігійними організаціями в Україні є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями) [7].

Потрібно розмежувати поняття «териоріальна громада», «об'єднана громада» та «релігійна громада».

Так, згідно ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування» територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр [26].

Територіальною громадою фактично є все населення, місцеві жителі відповідних сіл, селищ та міст. Вона є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень.

Об'єднаною громадою є добровільне об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ і міст, яка має свій адміністративний центр, відповідно до ст. 3 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [28].

Визначення релігійної громади містить Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» відповідно до ст. 8 якого релігійна громада є місцевою релігійною організацією віруючих громадян одного й того самого культу, віросповідання, напряму, течії або толку, які добровільно об'єдналися з метою спільного задоволення релігійних потреб [7].

Таким чином, релігійну громаду утворює населення відповідної територіальної громади, яке дотримується одного віросповідання, що є для них спільним об'єднуючим чинником. Релігійна громада є релігійною організацією зі встановленим порядком створення і припинення та одночасно спільнотою людей.

Членство в релігійній громаді ґрунтується на принципах

вільного волевиявлення, а також вимогах статуту (положення) релігійної громади. Порядок прийняття та виключення членів громади встановлюється її статутом.

До того ж, держава визнає право релігійної громади на визначення власної підлеглості у канонічних та організаційних питаннях будь-яким діючим в Україні та за її межами релігійним центрам (управлінням) і вільну зміну цієї підлеглості шляхом внесення відповідних змін до статуту (положення) релігійної громади [7].

Релігійна громада може прийняти рішення про зміну підлеглості а також внесення змін або доповнень до статуту на загальних зборах релігійної громади. Також релігійна громада може визначитися у неофіційному розумінні без створення релігійної організації, як люди, які відносять себе до певної релігійної групи свого регіону. Так можна казати про католицьку або православну релігійну громаду.

Згідно звіту державної служби з етнополітики та свободи совісті про мережу релігійних організацій станом на 01 січня 2024 р. (за даними обласних державних (військових) адміністрацій) на території Миколаївської області існує 764 релігійні організації, до яких належать: 745 релігійні громади, юридичними особами з яких є 494; 5 монастирів з яких 3 жіночі та 2 чоловічі; 5 місій (рис. 1).

Рис. 1. Релігійні організації Миколаївської області станом на 01 січня 2024 р.

Джерело: Складено автором на основі [25]

У даному звіті також відображено релігійну і конфесійну приналежність релігійних організацій кожної області України. Так у Миколаївській області станом на 01 січня 2024 р., наявні такі релігійні організації (рис. 2):

№ з/п	Назва релігійних об'єднань та незалежних релігійних організацій	Кількість
Християнські		
<u>Православне християнство</u>		
1	Українська Православна Церква (Православна Церква України)	160
2	Українська Православна Церква (в єдності з Московським Патріархатом)	294
3	Древлеправославна Церква України	1
6	Руська Православна Церква Закордоном	1
7	Релігійні організації Істинно-Православної Церкви	1
9	ВСЬОГО	457
<u>Католицьке християнство</u>		
10	Римсько-Католицька Церква в Україні	11
11	Українська Греко-Католицька Церква	11
12	ВСЬОГО	22
<i>Орієнтальні православні християнські церкви</i> <i>Релігійні організації Вірменської Апостольської церкви</i>		
13	Українська єпархія Вірменської Апостольської Церкви	1
14	ВСЬОГО	1
<u>Протестантське християнство</u>		
Релігійні організації лютеранських церков		
15	Німецька Євангелічно-Лютеранська Церква в Україні	1
16	Українська Лютеранська Церква	4
17	Інші лютеранські релігійні організації	6
18	ВСЬОГО	11

<u>Євангельське християнство</u>		
Релігійні організації євангельсько-баптистських церков		
19	Всеукраїнський Союз Церков євангельських християн-баптистів	72
20	Інші євангельсько-баптистські релігійні організації	2
21	ВСЬОГО	74
Релігійні організації євангельських християн		
22	Інші релігійні організації євангельських християн	4
23	ВСЬОГО	4
<i>Релігійні організації християн євангельської віри / віри євангельської / п'ятидесятників</i>		
24	Українська Церква Християн Віри Євангельської	46
25	Релігійні організації Союзу Церкви Божої України	1
26	Релігійні організації Центру Божої церкви християн віри євангельської в Україні (в пророцтвах)	3
27	Інші релігійні організації християн віри євангельської / євангельської віри / п'ятидесятників	6
28	ВСЬОГО	56
Релігійні організації харизматичного напрямку		
29	Релігійні організації церкви живого Бога	1
30	Духовний центр «Нове покоління» християнських церков України	9
51	Духовний центр «Відродження»	4
32	Інші релігійні організації харизматичного напрямку	60
33	ВСЬОГО	74
<i>Інші релігійні організації протестантів (протестантського походження / спрямування)</i>		
<i>Інші протестантські церкви</i>		
34	Новоапостольська церква в Україні	1
35	Релігійні організації пресвітеріан	9
36	Інші протестантські релігійні організації	1

37	ВСЬОГО	11
	<i>Релігійні організації іудеохристиянського напрямку</i>	
38	Релігійні організації месіанського іудаїзму	2
39	ВСЬОГО	2
	<i>Релігійні організації Адвентистів</i>	
40	Українська Уніонна Конференція Церкви Адвентистів Сьомого Дня	26
41	Церква Адвентистів Сьомого Дня Реформаційного Руху в Україні	1
42	ВСЬОГО	27
	<i>Релігійні організації протестантського походження / спрямування</i>	
43	Релігійні організації Свідків Єгови	1
44	Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів (мормони)	1
45	ВСЬОГО	2
46	ВСЬОГО	42
	<i>Іслам</i>	
47	Духовне управління мусульман України	7
48	Інші мусульманські релігійні організації	4
49	ВСЬОГО	11
	<i>Іудаїзм</i>	
50	Об'єднання хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України	8
51	Релігійні організації прогресивного іудаїзму	1
52	ВСЬОГО	9
	<i>Буддизм</i>	
53	Інші релігійні організації буддистів	1
54	ВСЬОГО	1
	<i>Нові релігійні організації</i>	
	<i>Релігійні організації орієнталістського походження</i>	

55	Релігійні організації Товариства Свідомості Крішни	1
56	ВСЬОГО	1
	<i>Релігійні організації православного походження</i>	
57	Релігійні організації Церкви Преображенної Божої Матері (Богородична церква)	1
58	ВСЬОГО	1
59	ПІДСУМОК	764

Рис. 2. Релігійні організації Миколаївської області
станом на 01 січня 2024 р.

Джерело: складено автором на основі [25]

Окрім задоволення духовних потреб, питання ролі церкви є державотворчим та політичним. На сучасному етапі, коли укріплення державницьких позицій є надзвичайно важливим та необхідним для побудови міцної, суверенної, незалежної, процвітаючої держави, створення автокефальної православної церкви є необхідною умовою для такої держави.

У жовтні 2018 р. Вселенським патріархом Варфоломієм I та Священним Синодом Константинопольської православної церкви було скасовано синодального листа від 1686 р. про передачу Київської митрополії в тимчасове управління до російської православної церкви.

15 грудня 2018 року було проведено Об'єднавчий собор усіх гілок українського православ'я, в результаті якого відбулося об'єднання Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) та Української православної церкви київського патріархату. Предстоятелем православної церкви України був обраний Епіфаній [11].

6 січня 2019 Україна отримала томос про автокефалію Православної церкви України в м. Стамбул ставши однією з 16 православних автокефальних церков у відповідності до переліку церков (Диптиху). Томос визначає статус Православної Церкви України: «Отож, на всіх цих умовах, наша Свята Христова Велика Церква благословляє та проголошує Православну Церкву України

Автокефальною та щедро закликає на Ієрархію на Українській землі, непорочний клір і благочестивий народ її» [12].

У той же час, окремі дії української православної церкви московського патріархату посягають на стан безпеки, суверенітет України. Зокрема, існують факти, які підтверджують антиукраїнську діяльність даної церкви, що включає: підтримку та благословіння війни Росії проти України, співпрацю низки священників зі спецслужбами росії, збирання і передача інформації ворогу, коригування вогню, а також наявність у окремих священнослужителів УПЦ мп паспорту рф [13].

Фактична роз'єднаність українського православ'я є суттєвою проблемою на протязі багатьох десятиліть. Українська православна церква московського патріархату маючи центром свого керівного впливу російську православну церкву та російську федерацію здійснює дестабілізуючий вплив в Україні поляризуючи українське суспільство на дві групи, сприяючи шовіністичній політиці росії та повторюючи пропагандистські наративи росії щодо України [14].

В умовах війни відбулося розмежування українського православ'я на ґрунті національно-цивілізаційного та духовного вибору. Православна церква України здійснює постачання капеланів до ЗСУ, гуманітарну, психологічну і духовну опіку військовослужбовців та цивільних. Водночас Українська Православна Церква московського патріархату має неоднозначну позицію стосовно війни [15].

Московський патріарх, предстоятель російської православної церкви Кирило Гундяєв неодноразово висловлювався з благословенням російського вторгнення в Україну, а також підтримкою російського правлячого режиму, що робить православну церкву росії продовженням імперського механізму та фактично співучасницею всіх злочинів російського режиму проти України. Патріарх Московський Кирило назвав війну в Україні «святою справою», закликає до смерті на війні в Україні, що «зміє всі гріхи» [16].

27 березня 2024 р. Московський патріарх Кирило Гундяєв на соборному з'їзді російської православної церкви назвав спеціальну

військову операцію «священної війною», що відображає імперські наративи та бажання абсолютного впливу росії на Україну [31].

Така позиція абсолютно не відповідає християнським цінностям милосердя, любові та благочестя, не базується на канонах християнської віри, а слугує антидуховною і владно-режимною підтримкою Росії.

Підтвердження факту владно-імперського впливу РПЦ як складової російського впливу є визнання Парламентською асамблеєю Ради Європи резолюцією № 2540 прийнятою 17 квітня 2024 р. «Смерть Олексія Навального та необхідність протистояти тоталітарному режиму Володимира Путіна та його війні з демократією» російської православної ієрархії та патріарха Кирила ідеологічним продовженням режиму Володимира Путіна та співучасником військових злочинів, злочинів проти людяності, що здійснюються від імені російської федерації та ідеології «русского мира» [34].

Церква має здійснювати духовну підтримку народу України у справедливому захисті країни та національних інтересів. Відокремленість церкви від держави не відміння взаємозв'язку між суспільством та церквою, суб'єктності церкви у політичних процесах держави.

Слід зазначити, що деякі релігійні організації, представляють окремі тексти Біблії у викривленому значенні, вириваючи їх із загального контексту та використовуючи їх для мотивуючого впливу підкорення правлячому режиму росії та його волі, тим самим сприяючи війні.

Одним з них є відоме твердження апостола Павла у посланні до Римлян 13-1: «Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені Богом». Даний текст зовсім не означає повеління до сліпого підкорення диктаторському режиму та участь у протиправній кровопролитній війні, потурання несправедливості, що повністю протирічить основам християнського вчення [20].

До того ж, не кожна влада є законно обраною, легітимною, та такою, якій слід коритися, а добровільна допомога та співпраця з

окупаційною владою є колобораціонізмом, за що законодавством України передбачається кримінальна відповідальність.

В умовах війни відбувається здійснення маніпулятивних, деструктивних дій з боку української православної церкви московського патріархату, що загрожує національній безпеці України.

У зв'язку з цим, було прийняте рішення Ради безпеки і оборони України від 01.12.2022 р. «Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» та введено в дію Указом президента України від 1 грудня 2022 р. № 820/2022.

Зазначене рішення Ради національної безпеки і оборони України прийнято з метою захисту національних інтересів, забезпечення духовної незалежності, недопущення розколу в суспільстві за релігійною ознакою, сприяння консолідації українського суспільства.

Відповідно до даного рішення, було встановлено:

– «Кабінетом Міністрів України внести у двомісячний строк на розгляд Верховної Ради України законопроект, щодо унеможливлення діяльності в Україні афілійованих із центрами впливу в Російській Федерації релігійних організацій відповідно до норм міжнародного права у сфері свободи совісті та зобов'язань України у зв'язку зі вступом до Ради Європи»;

– «Забезпечити у двомісячний строк перевірку наявності правових підстав та дотримання умов користування релігійними організаціями майном, яке перебуває на території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника» [17].

Також відповідно до даного рішення Ради національної безпеки і оборони України від 01 грудня 2022 р. та Наказу Державної служби України з етнополітики та свободи совісті від 23.12.2022 р. № Н-39/11 «Про забезпечення проведення релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української Православної Церкви» було проведено релігієзнавчу експертизу Статуту УПЦ МП .

Висновок експертизи Статуту УПЦ МП, показує, що Українська Православна Церква московського патріархату зберігає канонічний зв'язок з російською православною церквою, користується певними

правами самостійності, але фактично є структурним підрозділом РПЦ та не має статусу автокефальної церкви, яка є дійсно незалежною згідно канонічного права. Діяльність та бездіяльність керівних органів церковної влади УПЦ свідчить про наявність відносин її підпорядкування РПЦ [24].

За даними Опендатабот кількість церков московського патріархату в Україні налічує 8097 релігійних організацій по всій країні та 195 в Миколаївській області абсолютна більшість з яких не вказують у своєму найменуванні про приналежність до московського патріархату [30].

У 2023 р. був зареєстрований «Проект Закону про внесення змін до деяких законів України, щодо діяльності в Україні релігійних організацій» № 8371, відповідно до якого, пропонується доповнити ст. 5, 16, 30 Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», частиною такого змісту: «Не допускається діяльності релігійних організацій, які афілійовані із центрами впливу релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка здійснює збройну агресію проти України» (ст. 5).

Встановлюється порядок припинення діяльності релігійної організації в судовому порядку за позовом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії (державної служби України з етнополітики та свободи совісті), або прокурора, щодо таких організацій, а також у разі «виявлення інших порушень вимог щодо створення і діяльності релігійної організації (об'єднання) встановлених Конституцією України, цим та іншими законами України» (ст. 5).

«Проведення релігієзнавчої експертизи діяльності релігійних організацій, щодо виявлення підлеглості у канонічних та організаційних питаннях із центрами впливу релігійної організації (об'єднання) із центрами впливу, керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка здійснює збройну агресію проти України» (ст. 30).

«Видання приписів щодо усунення порушень, виявлених за результатами проведення релігієзнавчої експертизи, у місячний строк з дня видання такого припису (ст. 30).

«Звернення до суду з позовом щодо припинення діяльності релігійної організації у разі невиконання нею приписів щодо усунення порушень, виявлених за результатами проведення релігієзнавчої експертизи, у встановлені строки» (ст. 30).

Також передбачаються зміни до ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», метою яких є спрощення процедури державної реєстрації юридичних осіб – релігійних організацій, а отже і переходу до православної церкви України, що відбуватиметься на підставі документів поданих у паперовій або електронній формі незалежно від місця знаходження релігійної організації [18].

На теперішній час, Верховною Радою України даний законопроект було прийнято у першому читанні, проте він потребує техніко-юридичного доопрацювання відповідно до висновків науково-експертного та юридичного управлінь Верховної Ради України.

Слід зазначити, що Україна є країною з високим рівнем релігійної свободи та можливості вільного сповідання релігії. Останнім часом відбуваються спроби представити Україну як країну що здійснює утиски прав вірян, розколюючи суспільство. Однак, таке уявлення не відповідає дійсності. Обмеження предбачені законопроектом 8371 пов'язані з діяльністю релігійних організацій, керівний центр яких знаходиться в державі що здійснює збройну агресію проти України, не мають на меті перешкоджання сповідання православної віри та християнства, а обумовлені необхідністю захисту прав громадян, громадської безпеки, і реальним загрозам державному суверенітету в умовах війни через наявність колабораційної діяльності та зв'язок Української православної церкви московського патріархату з російською православною церквою [35].

Необхідно зазначити, що, окрім законодавчого методів регулювання, необхідною є вироблення збалансованої політики держави по відношенню до релігійних організацій. Доречним є проведення діалогу між церквою та державою в форматі конференції, переговорів за можливої участі Президента України, міністерства культури, державної служби з етнополітики та

свободи совісті, представників церков різних конфесій та релігійних організацій, що має сприяти загальному консенсусу, протистоянню антидержавницьким діям та вирішенню спірних питань. В суспільно-державному житті держава та церква мають доповнювати одна одну та виконувати свою роль у відповідних сферах [19].

Висновки. Ціннісна та морально-духовна роль віри та церкви є надзвичайно важливою для духовного пошуку і життєвої орієнтації кожної людини. В період війни молитва та духовна і психологічна підтримка набувають особливого значення. Таким чином, в наш час релігія і церква продовжують грати вагомую роль у громадському, світоглядному та подекуди і політичному житті держави.

На теперішній час, велика кількість релігійні організації здійснюють гуманітарну допомогу, яка полягає у наданні товарів та послуг необхідних для забезпечення основних потреб, ремонту житла, військового обладнання для військовослужбовців. Окремі питання релігійної діяльності потребують уточнення та вдосконалення нормативно-правової бази, але без обмеження прав і свобод віросповідання і вільного самовираження, що є необхідним для демократичного суспільства.

Роль церкви у здійсненні духовного служіння та наданні психологічної і гуманітарної допомоги є досить ваговою. У мирний час, а тим більше у період війни, особливо актуальним є пошук духовної та ціннісної опори кожної людини, що дозволяє віднайти сили до життя як на передовій фронті, так і в тилу. Військовослужбовці потребують, як матеріально-технічної, так і духовної, молитовної підтримки. Психологічна допомога церкви включає духовну, молитовну та розмовну підтримку людей та військовослужбовців, пошук відповідей на важливі питання життя.

Стаття надійшла до редакції: 26.01.24

РОЛЬ ЦЕРКВИ У НАДАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

У статті досліджується роль церкви як дієвого інституту громадянського суспільства у наданні психологічної та гуманітарної допомоги населенню об'єднаних громад. Розглянуто духовні та психологічні аспекти діяльності релігійних організацій. Наведено реальні приклади надання психологічної та гуманітарної допомоги через служіння церкви в об'єднаних громадах Миколаївської області. Також, визначені ключові історичні та політико-правові засади взаємодії церкви та держави від античного періоду, радянського часу, до сучасності.

Розглянуто нормативно-правову базу, яка визначає діяльність релігійних організацій, а також здійснення права на віросповідання і випадки його обмеження. Визначенно поняття «секта» та її ознаки. Наведено статистичні дані про кількість релігійних організацій Миколаївської області.

Досліджено роль церкви у політичних та державотворчих процесах сучасної України, процес створення автокефальної православної церкви України.

Ключові слова: церква, роль, громада, держава, гуманітарна та психологічна допомога, свобода совісті, служіння

Received: 26.01.24

References

1. Palinchak, M. (2014). *Derzhava i tserkva u postsotsialistychnykh suspilstvakh (na prykladi krain Tsentralnoi Yevropy ta Ukrainy) [The state and the church in post-socialist societies (on the example of the countries of Central Europe and Ukraine)]*. Uzhhorod. Polihraftsentr «Lira». Retrieved from: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12137/1/Pal_mon%20Derzhava_Cerkva%20.pdf [in Ukrainian].

2. Oleksyn, Y. (2018). Tserkva ta relihiini ohrhanizatsii yak vazhlyva skladova rozbudovy hromadianskoho suspilstva v nezalezhnii Ukraini [Church and religious organizations as an important component of building civil society in independent Ukraine]. *Naukovi zapysky – Proceedings*, (pp. 210-218). Retrieved from: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/oleksyn_tserkva.pdf [in Ukrainian].

3. V okopakh pid obstrilamy neviruiuchykh ne buvaie [There are no unbelievers in the trenches under fire]. (n.d.). *risu.ua*. Retrieved from: https://risu.ua/v-okopah-pid-obstrilami-neviruyuchih-ne-buvaye-chomu-rol-religiyi-posilyuyetsya-pid-chas-vijni_n131467 [in Ukrainian].

4. Za rik viiny zris vidsotok viruiuchykh v Ukraini [During the year of the war, the percentage of believers in Ukraine increased]. (n.d.). *risu.ua*. Retrieved from: https://risu.ua/za-rik-vijni-zris-vidsotok-viruyuchih-v-ukrayini_n136778 [in Ukrainian].

5. Deklaratsiia, Mizhnarodnyi dokument Zahalna deklaratsiia prav liudyny OON vid 10.12.1948 [Declaration, International document General Declaration of Human Rights of the United Nations of December 10, 1948]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].

6. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku [Constitution of Ukraine dated June 28, 1996]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy «Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii» vid 23 kvitnia 1991 roku, No. 25, st. 283 [Law of Ukraine «On Freedom of Conscience and Religious Organizations» of April 23, 1991, No. 25, st. 283]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> [in Ukrainian].

8. Kyrenko, S.H. (2013). *Problemy kryminalno-pravovoi borotby z manipuliuvanniam psyhikoii liudyny [Problems of the criminal-legal fight against the manipulation of the human psyche]*. Retrieved from: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/27d75029-7e37-4f6e-93b2-aeb54ba0ab77/content> [in Ukrainian].

9. Akademichniy tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy 1970-1980 [Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language 1970-1980]. (n.d.). *sum.in.ua*. Retrieved from: <http://sum.in.ua/s/sekta> [in Ukrainian].

10. Kucherenko, M. (2019). «Sektantstvo» uadianskykh antyrelihiinykh zhurnalakh 1920-kh-pochatku 1940-kh rokov [«Sectarianism» in Soviet anti-re-

ligious magazines of the 1920s and early 1940s]. *www.historians.in.ua*. Retrieved from: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/2652-margarita-kucherenko-sektantstvo-u-radyanskikh-antireligijnikh-zhurnalakh-1920-kh-pochatku-1940-kh-rokiv> [in Ukrainian].

11. Shulhat, Y. (2021). Druha richnytsia otrymannia Tomosu. Chomu ne vsi parafii mozhut pereity do PTsU [The second anniversary of receiving the Tomos. Why not all parishes can transfer to the OCU]. *suspilne.media*. Retrieved from: <https://suspilne.media/94007-druga-ricnica-otrimanna-tomосу-comu-ne-vsі-parafii-mozut-perejti-do-pcu/> [in Ukrainian].

12. Tomos. Povnyi tekst ukrainskoiu [Tomos. Full text in Ukrainian]. (2019). *www.ukrinform.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2614225-tomos-povnij-tekst-ukrainskou.html> [in Ukrainian].

13. SBU znaishla v yeparkhiakh UPTs MP rosiiski pasporty sviashchennykiv i prapor «novorosii» [The SBU found Russian passports of priests and the flag of «novorossiya» in the dioceses of the UOC MP]. (2022). *www.ukrinform.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3630286-sbu-znajsla-v-eparhiah-upc-mp-rosijski-pasporti-svasennikiv-i-prapor-novorossii.html> [in Ukrainian].

14. Khmilovska, O. (2020). *Zahrozy ukrainskii derzhavi vnaslidok diialnosti rosiiskoi pravoslavnoi tserkvy [Threats to the Ukrainian state due to the activities of the Russian Orthodox Church]*. Retrieved from: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/khmilovska_zagrozy.pdf [in Ukrainian].

15. Kahamlyk, S., & Obushnyi, M. (2022). Pravoslavna tserkva v Ukraini v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: poliusy tsyvilizatsiinoho vyboru [The Orthodox Church in Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war: the poles of civilizational choice]. *Ukrainoznavchyi almanakh – Ukrainian studies almanac*, 30, (pp. 74-82) [in Ukrainian].

16. Skavron, B. (2023). Patriarkh Kyrylo nazvav viinu v Ukraini «sviatou spravoiu» [Patriarch Kyrylo called the war in Ukraine «a holy cause»]. *tsn.ua*. Retrieved from: <https://tsn.ua/svit/patriarh-kirilo-nazvav-viynu-v-ukrayini-svyatoyu-spravoyu-2312470.html> [in Ukrainian].

17. Rishennia Rady Natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 01 hrudnia 2022 roku. Pro okremi aspekty diialnosti relihiinykh orhanizatsii v Ukraini i zastosuvannia personalnykh spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh zakhodiv (sanktsii). Vvedeno v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 01 hrudnia 2022 roku No. 820/2022 [Decision Council of National Security and Defense of Ukraine from December 1, 2022. About certain aspects of the activities of religious organizations in Ukraine and the application of personal special eco-

conomic and other measures (sanctions). Entered into force by the Decree of the President of Ukraine dated December 1, 2022 No. 820/2022]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0021525-22#Text> [in Ukrainian].

18. Projekt Zakonu Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo diialnosti v Ukraini relihiinykh orhanizatsii 8371 vid 19.01.2023 [Draft Law on Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Activities of Religious Organizations in Ukraine 8371 dated 19.01.2023]. *itd.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41219> [in Ukrainian].

19. Petrova, I.M. (2011). Sekularyzatsiini protsesy v suchasni Ukraini [Secularization processes in modern Ukraine]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Scientific bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 24, (pp. 143-148). Retrieved from: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4051/1/Petrova.pdf> [in Ukrainian].

20. Bibliia. Rymlianam 13-1 [The Bible. Romans 13-1.]. (I. Ohienko, Trans). *www.truechristianity.info*. Retrieved from: https://www.truechristianity.info/ua/bible/romans_ua.php [In Ukrainian].

21. Zhdanovych, O. (2007). Rol Nikeiskoho soboru v zarozhenni tradytsiinoi hretskei pravoslavnoi kultury [The role of the Nicene Cathedral in the birth of traditional Greek Orthodox culture]. *Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini – Historical and geographical studies in Ukraine*, 10, (pp. 239-258). Retrieved from: http://resource.history.org.ua/publ/geo_2007_10_239 [in Ukrainian].

22. Konventsiia pro zakhyst prav i osnovopolozhnykh svobod (levropeiska konventsiia). Konventsiia ratyfikovano Zakonom No. 475/97-VR vid 17.07.97 [Convention on the Protection of Rights and Fundamental Freedoms (European Convention). The Convention was ratified by Law No. 475/97-VR dated 17.07.97]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].

23. Tkachuk, I.D. (2016). Formuvannia ukrainskoho zakonodavstva na zasadakh khrystyianskoho vchennia [Formation of Ukrainian legislation on the basis of Christian teaching]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava – Philosophical and methodological problems of law*, 2, (pp. 90-102). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_2_9 [in Ukrainian].

24. Vysnovok relihiieznavchoi ekspertyzy Statutu pro upravlinnia Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy na naiavnist tserkovno-kanonichnoho zviazku z Moskovskym patriarkhatom [Conclusion of the theological examination of the Statute on the Administration of the Ukrainian Orthodox Church on the existence

of a church-canonical connection with the Moscow Patriarchate]. (n.d.). *dess.gov.ua*. Retrieved from: <https://dessa.gov.ua/vysnovok-relihiieznavchoi-ekspertyzy-statutu-pro-upravlinnia-ukrainskoi-pravoslavnoi-tserkvy/> [in Ukrainian].

25. Zvit pro merezhu relihiinykh orhanizatsii [Report on the network of religious organizations]. (n.d.). *docs.google.com*. Retrieved from: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1vcq1ulAaH8jEOY6HcJyq0GTmDo3SEW6F/edit#gid=1651907408> [in Ukrainian].

26. Zakon Ukrainy «Pro mistseve samovriaduvannia» vid 21 travnia 1997 roku No. 280/97-VR [Law of Ukraine «On Local Self-Government» No. 280/97-VR dated May 21, 1997]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

27. Zakon Ukrainy «Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad» vid 5 liutoho 2015 roku No. 157-VIII [Law of Ukraine «On Voluntary Unification of Territorial Communities» dated February 5, 2015 No. 157-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> [in Ukrainian].

28. Yevropeiskyi sud z prav liudyny. Piata sektsiia. Rishennia. Sprava «Sviato-Mykhailivska Parafia proty Ukrainy» (Zaiava No. 77703/01) Strasburh, 14 chervnia 2007 roku [European Court of Human Rights. Fifth Section. Decision. Case «St. Michael Parish v. Ukraine» (Application No. 77703/01) Strasbourg, June 14, 2007]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_254#Text [in Ukrainian].

29. Andriiash, V.I., Bahmet, M.O., Bondarenko, V.D., Brunarska, O.A., Harkusha, O.M. Horburov, Ye.H., & Zhuk, N.M. (et al.). (2001). *Relihiini orhanizatsii na Mykolaivshchyni: istoriia i suchasnist* [Religious organizations in the Mykolayiv region: history and modernity]. Mykolaiv. Vydavnytstvo NaUKMA. Retrieved from: <http://www.reglibrary.mk.ua/index.php/kontent-elektronnoji-biblioteki/612-religini-organizatsiji-na-mikolajivshchyni-istoriyata-suchasnist-naukovo-populyarni-dovidnik?showall=1&limitstart=> [in Ukrainian].

30. Reiestr tserkov Moskovskoho patrarkhatu [Register of the Church of the Moscow Patriarchate]. (n.d.). *opendatabot.ua*. Retrieved from: <https://opendatabot.ua/open/russian-church> [in Ukrainian].

31. RPTs nazvala viinu v Ukraini «sviashchennoiu» v ukrainskii tserkvi vidreahuvaly [The Russian Orthodox Church called the war in Ukraine «sacred» and the Ukrainian church reacted]. (2024). *www.pravda.com.ua*. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2024/03/28/7448650/> [in Ukrainian].

32. Dohovory i postanovy prav i svobod viiskovykh mizh Yasnovelmozhnym yoho Mylosti panom Pylypom Orlykom, novoobranym hetmanom Viiska Zaporizkoho, i mizh heneralnymy osobamy, polkovnykamy i tym zhe viiskom Zaporizkym z povnoiu zghodoiu z obokh storin No. 001_003, vid 05.04.1710 [Treaties and resolutions on the rights and freedoms of the military between His Grace Mr. Pylyp Orlyk, the newly elected hetman of the Zaporizhian Army, and between generals, colonels and the same Zaporizhian army with full consent from both sides No. 001_003, dated 05.04.1710]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_003#Text [in Ukrainian].

33. Zakon Ukrainy «Pro sluzhbu viiskovoho kapelanstva» vid 30 lystopada 2021 roku No. 1915-IX [Law of Ukraine «On Military Chaplaincy Service» dated November 30, 2021 No. 1915-IX]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text> [in Ukrainian].

34. Resolution 2540 Alexei Navalny's death and the need to counter Vladimir Putin's totalitarian regime and its war on democracy [Resolution 2540 (2024) The death of Alexei Navalny and the need to confront the totalitarian regime of Vladimir Putin and his war on democracy]. *pace.coe.int*. Retrieved from: <https://pace.coe.int/en/files/33511/html> [in Ukrainian].

35. Yelynskyi, V. (2024). Relihiina svoboda v Ukraini – tse ne haslo? Vona ye prykladom svobody virospovidannia dlia vsoho svitu [Religious freedom in Ukraine - is it gone? She is an example of freedom of religion for the whole world]. *dess.gov.ua*. Retrieved from: <https://dess.gov.ua/viktor-yelenskyi-relihiyna-svoboda-v-ukraini-tse-ne-haslo-vona-ie-prykladom-svobody-virospovidannia-dlia-vsoho-svitu/> [in Ukrainian].

36. Zakon Ukrainy «Pro vykonannya rishen ta zastosuvannya praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny» 23 liutoho 2006 roku No. 3477-IV [Law of Ukraine «On the implementation of the decision and application of the practice of the European Court of Human Rights» of February 23, 2006 N 3477-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> [in Ukrainian].

37. Honiukova, L., Larina, N., & Larin, S. (2022). Publichne upravlinnia zakhystom natsionalnykh tsinnostei v umovakh voiennykh dii v Ukraini: teoretyko-metodolohichni pidkhid [Public management of the protection of national values in the conditions of military actions in Ukraine: theoretical and methodological approach]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, 16, (pp. 356-382). Retrieved from: <https://doi.org/10.34132/pard2022.16.04> [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Михайло Сокирко, аспірант Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: mihaillite014@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0479-5301>.

Mykhailo Sokyрко, PhD-student of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration of the Black Sea National University named after Peter Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: mihaillite014@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0479-5301>.

Sokyрко, M. (2024). The role of the church in providing psychological and humanitarian assistance in territorial communities. *Public Administration and Regional Development*, 24, 512-542. <https://doi.org/10.34132/pard2024.24.09>